

HISTORIOGRAFIA ŠPECIÁLNYCH OPERÁCIÍ Z VEĽKEJ BRITÁNIE NA ÚZEMÍ ČESKOSLOVENSKA POČAS DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY

Stav výskumu, problémy a perspektívy¹

MARTIN POSCH

POSCH, Martin. The Historiography of Special Operations Conducted from Great Britain in Czechoslovakia during the Second World War: State of Research, Problems, and Perspectives. *Historický časopis*, 2026, 74, 3, pp. 569-592, Bratislava.

The study *The Historiography of Special Operations Conducted from Great Britain in Czechoslovakia during the Second World War: State of Research, Problems, and Perspectives* examines research on British-organized clandestine operations in wartime Czechoslovakia, focusing on the Special Operations Executive (SOE), the Secret Intelligence Service (SIS), and Military Intelligence 9 (MI9). It assesses scholarship, identifies its shortcomings, and outlines directions for further study. The article shows how ideological controls imposed by the communist regime after February 1948, including falsified documents, biased interpretations, and the silencing of researchers, distorted the subject for decades. Some fabrications also entered international scholarship through foreign-language publications. The author contrasts Czech historiography, which has developed continuously since the 1990s, with Slovak historiography, where the subject remains largely limited to the Slovak National Uprising. Persistent problems include the cult of resistance heroes, the lack of critical assessment of the Second Department of the Ministry of National Defence and František Moravec, nationalist narratives, and imprecise terminology. Future research should compare domestic and foreign archival sources, place the Czechoslovak experience within the European context of British intelligence activities, and examine neglected organizations.

Keywords: Historiography. Special operations. Special Operations Executive (SOE). Czechoslovakia. Second World War. Anti-Nazi resistance. Slovak National Uprising. Intelligence services.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2026.74.3.7>

1 Text je výstupom projektu APVV-22-0205 *Dejiny historiografie a myslenia o dejinách na Slovensku* a zároveň je výstupom projektu VEGA č. 2/0048/24 s názvom *Odboj a minority na Slovensku v podmienkach druhej svetovej vojny*. Oba projekty sú riešené v Historickom ústave SAV, v. v. i.

Činnosť britských spravodajských služieb na československom území predstavuje významnú kapitolu v dejinách protinacistického odboja v strednej Európe, ktorej symbolom sa stal úspech operácie *Anthropoid*, teda likvidácia zastupujúceho ríšskeho protektora Reinharda Heydricha. Z pohľadu historiografického spracovania sa však význam *Anthropoidu* do istej miery stal „danajským darom“, keďže sa väčšina spracovaní spravodajských aktivít sústredila dlhodobo na výsadky tzv. prvej vlny, medzi ktoré patrili, okrem *Anthropoidu*, aj napr. *Silver A*, *Silver B*, *Out Distance* či *Zinc*. Cieľom tejto štúdie je zosumarizovať výsledky historiografického výskumu zahŕňajúceho predovšetkým aktivitu Special Operations Executive (SOE), Secret Intelligence Service (SIS) a Military Intelligence 9 (MI9) počas druhej svetovej vojny na československom území, resp. tesne pred jej začiatkom, a zároveň poukázať na limity, s ktorými sa historici pri spracovaní týchto tém stretávajú.

Samotný výskum spravodajských operácií, ktoré vznikali v spolupráci medzi britskými tajnými službami a II. odborom Ministerstva národnej obrany v Londýne (ďalej len II. odbor MNO v Londýne) bol poznačený viacerými ideologickými a metodologickými obmedzeniami. V rámci československej, resp. českej a slovenskej historiografie sa tajné operácie organizované z Veľkej Británie dodnes tešia značnému záujmu historikov, ale aj amatérskych bádateľov rekonštruujúcich vo svojich dielach činnosť agentov takmer krok po kroku.² Samotný výskum však dlhodobo obmedzovala nemožnosť bádania v zahraničných archívoch, čo bolo spôsobené hlavne existenciou komunistického režimu v Československu, resp. reáliami studenej vojny. Ďalším limitujúcim faktorom bola aj neznalosť jazykov, resp. utajenia dokumentov týkajúcich sa samotných operácií. Z tohto dôvodu väčšina relevantných prác týkajúcich sa špeciálnych operácií v československom priestore vychádzala z prameňov československej proveniencie, hlavne z fondu 37, ktorý je deponovaný vo Vojenskom historickom archíve v Prahe, resp. dokumentov, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú v Archíve bezpečnostných zložek v Prahe. Nedostatok pramennej bázy, resp. jej častá neprítomnosť, ako tomu bolo v prípade už spomínaného *Anthropoidu*, znamenal, že bádatelia dlhodobo ťažili zo svedectiev aktérov, ktorým sa podarilo prežiť svoju účasť v rezistencii a v povojnovom období rôznym spôsobom formovali resp. deformovali smerovanie výskumu o operáciách. Aj z tohto dôvodu je väčšina prác československej, resp. českej a slovenskej historiografie o tejto téme písaná z československej perspektívy. Podľa doby svojho vzniku je následne prítomná buď prehnaná kritika činnosti československých orgánov v Londýne,

2 V súčasnosti existuje niekoľko sprievodcov po stopách odboja. To sa týka špeciálnych operácií, tak môžem spomenúť napríklad ŠMEJKAL a PADEVĚT. *Anthropoid. Průvodce*. Praha 2016.

alebo daná kritika v neskoršom období absentuje a dokonca aj jasné porušenia vzájomnej dôvery medzi spojencami, teda v tomto prípade Veľkou Britániou a československým exilom sú prezentované ako pozitívne činy chrániace nezávislosť československých spravodajských štruktúr. Nezávislosť, o ktorej likvidáciu Veľká Británia a jej spravodajské služby nikdy neusilovali.³

V spomínanej historickej spisbe aj z tohto dôvodu prevažuje primárne nacionalistický naratív opisovania spravodajských misií, pričom SOE je zväčša pripisovaná úloha len akéhosi „zásobovateľa“ sabotážnym a spravodajským materiálom. Do istej miery tento pohľad kopíruje názory predstaviteľov II. odboru MNO v Londýne, špecificky plukovníka Františka Moravca.⁴ Na druhej strane anglosaskí historici, ktorí sa témou SOE zaoberajú, často opomínajú jej činnosť v Československu, resp. spomínajú často len operáciu *Anthropoid*, pričom jedným z dôvodov je podľa môjho názoru neznalosť prameňov, resp. výstupov československej historiografie, nakoľko v drvivej väčšine neovládajú jazyky nevyhnutné pre výskum.

Cieľom tejto štúdie je analyzovať historiografiu špeciálnych operácií na československom území, identifikovať jej zásadné problémy a načrtnúť perspektívy ďalšieho výskumu. Súčasne poukazujem aj na interpretačné deficity, ktoré ovplyvňujú prezentovanie špeciálnych operácií v českej a slovenskej historiografii.

Jedným zo základných problémov výskumu aktivít britských spravodajských služieb počas druhej svetovej vojny na predmetnom území sú ideologické obmedzenia po februári 1948. Napriek rozsiahlej odbornej publikačnej činnosti zameranej na dejiny druhej svetovej vojny a taktiež partizánskych operácií sa podobným akciám organizovaným v spolupráci so západnými spojencami nevenovala zásadnejšia kritická pozornosť. Na ojedinelé prípady, keď sa skúmali aktivity československých agentov trénovaných v Spojenom kráľovstve, sa spravidla nazeralo cez ideologickú optiku diktovanú potrebami komunistickej strany. Ako zhrnul Jiří Šolc:

„události z druhé světové války ... se zde staly předmětem zvláště koncentrované snahy prokázat absolutní správnost politické linie KSČ a neudržitelnost všeho, co bylo spojeno s činností československé vlády v Lon-

3 Pozri napr. ŠOLC. *Po boku prezidenta: František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*. Praha 2007, s. 236.

4 Spomienky Františka Moravca, ktoré vyšli po jeho smrti a boli editované jeho dcérou, predstavujú jeden zo zdrojov nepresností, ktoré ovplyvnili časť bádateľov pri skúmaní problematiky špeciálnych operácií. Bližšie pozri MORAVEC. *Špión, jemuž nevěřili*. Toronto 1977, resp. prvé vydanie, ktoré vyšlo ešte skôr, v anglickom jazyku: MORAVEC. *Master of spies: The memoirs of General Frantisek Moravec*. New York 1975.

dýně. Proto i závěry a hodnocení zvláštních výsadkových operací, pokud k nim v omezené míře v literatuře docházelo, byly vesměs nepřívětivé, neobjektivní a předpojaté. Parašutisté Zvláštní skupiny D v nich byli hodnoceni jako nositelé buržoázní koncepce odboje, ve své podstatě protilidové a protinárodní...“⁵

Tento ideologický rámec nebol len vonkajšou konštrukciou, ale mal hlboké dôsledky pre celý výskum, pričom dochádzalo jednak k prehnaným záverom týkajúcich sa plánov II. odboru MNO v Londýne pre spravodajské aktivity v Československu. Rôznym fabuláciám a snahám dehonestovať zámery zahraničného odboja do istej miery napomáhal fakt, že samotné dokumenty týkajúce sa priamo plánovania a operačnej činnosti výsadkov boli utajené, resp. prístupné len časti odbornej verejnosti. Tento fakt umožňoval priestor pre flagrantly porušovanie pravidiel historického výskumu, ako bolo napríklad vymýšľanie si dokumentov týkajúcich sa vedúcej úlohy komunistickej strany v odboji, ako to urobil Čestmír Amort vo svojej publikácii *Heydrichiáda*.⁶

Čiastočná zmena vnímania činnosti výsadkov na území Československa prišla v 60. rokoch. V rámci činnosti Výboru pro dějiny protifašistického odboje, na pôde ktorého pôsobili historici ako napr. Jiří Doležal, Toman Brod, Ferdinand Beer, Alena Hájková alebo Václav Kural, sa poznanie o odbojovej činnosti demokratického odboja čiastočne posúvalo mimo ideologických vôd. Výsledky práce tohto výboru sa však dostali len k úzkemu okruhu čitateľov, resp. do knižníc vedeckých ústavov a inštitúcií a nie k širokej verejnosti.⁷ Napriek tomu je potrebné oceniť prínos tohto výboru, pretože v rámci prísne kontrolovaného ideologického prostredia dokázal posunúť poznanie smerom k väčšej objektívnosti.

Spoločensko-politická zmena v roku 1968, i keď nakrátko, podnietila k písaniu nielen odborníkov, ale aj priamych aktérov udalostí. Na stránky časopisov *Slovanský přehled* a *Historie a vojenství* sa dostali spomienky plukovníka Františka Hiekeho-Stoja a plukovníka Emila Strankmüllera.⁸ Uvedené spomienky

5 ŠOLC. Čs. parašutisté ze Západu v literatuře. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 5, s. 146-167.

6 AMORT. *Heydrichiáda*. Praha 1965.

7 ŠOLC, Čs. parašutisté ze Západu v literatuře, s. 152.

8 HIEKE. Mé vzpomínky z druhé světové války. In *Historie a vojenství*, 1968, roč. 17, č. 4, s. 581-619; STRANKMÜLLER. O spolupráci československé a sovětské vojenské rozvědky v Praze a Londýne. In *Slovanský přehled*, 1968, roč. 54, č. 1, s. 72-79. Neskôr, už po páde komunizmu, boli publikované aj spomienky Oldřicha Tichého. Bližšie pozri TICHÝ. Generálporučík v. v. Oldřich Tichý. Z pamětí zpravodajce I. – poznámky k činnosti 2. oddělení a ke knize gen. Frant. Moravce. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 4, s. 119-131; TICHÝ. Generálporučík v. v. Oldřich Tichý. Z pamětí zpravodajce II. – poznámky k činnosti 2. od-

boli naďalej stále limitované, a to jednak charakterom činnosti ich autorov počas druhej svetovej vojny, na druhej strane stále pretrvávajúcou diktatúrou komunistickej strany, a preto sú pochopiteľne iba fragmentom toho, čo mohli pamätníci poskytnúť. Spomienky, ktoré boli napísané až koncom 60. rokov a neskôr zároveň ukazujú ďalší z limitov, ktorý bol spojený s nástupom komunistického režimu v Československu po februári 1948. Tým bola absencia spomienok ľudí, ktorí boli zapojení do spravodajskej činnosti československej rezistencie. Väčšina z nich neposkytla svoje svedectvo, pretože sa obávala opätovných perzekúcií zo strany komunistického režimu, nachádzala sa v exile, resp. ich svedectvo, ktoré sa zachovalo, pochádza z výsluchov z 50. rokov⁹ a je poplatné dobe a brutálnym okolnostiam svojho vzniku. Krátke obdobie spoločenského uvoľnenia v roku 1968 tak prinieslo aspoň tieto spomínané svedectvá ľudí, ktorí aspoň čiastočne boli pri plánovaní spravodajských operácií do Československa.

Jednu z prelomových prác tohto obdobia predstavuje publikácia Jozefa Jablonického o Slovenskom národnom povstaní *Z ilegality do povstania: Kapitoly z občianskeho odboja*.¹⁰ Jablonický vo svojom diele poskytuje nielen, na danú dobu, ideologicky nezafarbený pohľad na Slovenské národné povstanie, ale nadväzuje aj na svoju predchádzajúcu prácu týkajúcu sa odboja v Trnave a odchodu trnavskej posádky do povstania.¹¹ Jablonického prínosom nie je len spracovanie udalostí SNP a opis aktivít občianskeho odboja, ale aj to, že sa vo svojom diele zaoberá aj činnosťou výsadku *Manganese*¹² a *Karas*¹³ – teda dvomi operáciami, ktoré boli pripravované práve v spolupráci s SOE vo Veľkej Británii. Tento prístup do značnej miery vystihuje formu spracovania neskorších výsadek z Veľkej Británie do roku 1989. Činnosť výsadek, resp. osudy agentov, ak boli vôbec spracované, tak poväčšine v rámci širšieho opisu odbojovej činnosti v regióne, resp. celkovom hodnotení odboja, často v spojení so SNP.

Jablonického práca je dôležitá aj z metodologického hľadiska, keďže v nej poukázal na limity, s ktorými sa bádatelia stretávajú pri snahe zrekonštruovať

dělení a ke knize gen. Frant. Moravce. In *Historie a vojenství*, 1991, roč. 40, č. 1, s. 122-140.

9 Môžem spomenúť napríklad protokoly s hlavným protagonistom výberu budúcich čs. agentov: *Protokol s brigádnym generálom Karlom Palečkom*. In Archív bezpečnostních složek (ABS), fond 305, sign. 305-707-2.

10 JABLONICKÝ, Jozef. *Z ilegality do povstania: Kapitoly z občianskeho odboja*. Bratislava 1969.

11 JABLONICKÝ. *Z ilegality do povstania*. Banská Bystrica 2009, s. 345-383.

12 K výsadku *Manganese* pozri napr. POSCH. *Stopy trnavského odboja v aktivitách výsadku Manganese*. In *Trnava a SNP : protifašistický odboj v Trnavskom kraji*. Banská Bystrica 2019, s. 61-70.

13 Bližšie k výsadku *Karas* pozri napríklad prácu NEDBAL. *Operace Karas: Zpravodajec mjr. Jaroslav Krátký ve službách Československa za druhé světové války*. Praha 2019.

aktivity výsadkov, pri ktorých väčšina agentov zahynula. Jedným z príkladov je už spomínaný výsadok Manganese, ktorého členovia pôsobili po vypuknutí SNP ako radisti pre Jána Goliana a neskôr pre Rudolfa Viesta a obsluhovali vysielaciu Marienka.¹⁴ Dvaja z tohto trojčlenného výsadku boli zavraždení po potlačení povstania a prežil len Štefan Košina, ktorý po vojne poskytol tzv. likvidačnej skupine, ktorá vznikla na Ministerstve obrany, debriefing o operačnej činnosti skupiny. Jablonický poukázal na limity týkajúce sa prameňnej bázy, ktorá sa nachádza v týchto povojnových výpovediach – Košina mu totiž v súkromnom rozhovore prezradil, že vo svojom debriefingu zamlčal fakt, že v rozpore s rozkazmi od nadriadených navštívili rodičov jedného z nich. Tento fakt, ktorý je ľudsky pochopiteľný, poukazuje na to, že v prípade nedostatku prameňov a odkázanosti na povojnové svedectvá agentov je historik postavený pred takmer nemožné overenie informácií o operačnej činnosti.¹⁵ Svoju úlohu pri skúmaní výsadku Manganese mal aj československý exil. V roku 1976 v Toronte vyšiel zborník, ktorý zostavil Martin Kvetko a obsahoval spomienky na jedného z hlavných spolupracovníkov tohto výsadku – Václava Lavičku.¹⁶ Podobne ako v Košinovom prípade, ide o subjektívny pohľad, ktorý nám poskytuje ďalší diel do mozaiky poznania o jednej z prvých spravodajských skupín zo Západu pôsobiacich na našom území počas druhej svetovej vojny.¹⁷

Po invázii jednotiek Varšavskej zmluvy sa záujem historikov o výskum aktivít II. odboru Ministerstva národnej obrany značne obmedzil. Časť bádateľov nemohla publikovať, ako práve spomínaný Jablonický či Vilém Prečan.¹⁸ Značná časť historikov sa rozhodla preorientovať svoje výskumné zameranie, resp. povoliť cenzorské zásahy vo svojich publikáciách či participovať na ohýbaní výskumných záverov v prospech komunistického režimu,¹⁹ čím sa znižovala

14 Bližšie k odoslaným depešiam pozri Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, fond č. 37 – Velitelství vojenské zpravodajské služby, signatúra 37-103-3, Odoslané depeše rádiostanice Marienka.

15 Štúdia Jozefa Jablonického o výsadku Manganese, vyšla v samizdate *Historické studie* 12, 1989, sv. 26. Je zaujímavé, že v novšom vydaní Jablonického samizdatových prác sa údaj o Košinovi nenachádza. Pozri: JABLONICKÝ. *Fragmenty o historii*. Bratislava 2009, s. 55-62.

16 LAVIČKA. Stretnutie a spolupráca so skupinou Manganese. In KVETKO, ed. *Zborník úvah o Slovenskom národnom povstaní*. Toronto 1976, s. 201-208.

17 Úplne prvým výsadkom bola skupina Zinc, ktorá vinou navigačnej chyby bola vysadená v marci 1942 pri Gbeloch na Slovensku. Navigačná chyba a následne ďalšie udalosti predznamovali tragický koniec tejto operácie.

18 Prečan vo svojej monumentálnej zbierke dokumentov k SNP publikoval aj texty týkajúce sa činnosti spomínaných výsadkov na povstaleckom území. PREČAN. *Slovenské národné povstanie: Dokumenty*. Bratislava 1965.

19 Ako ukázkový príklad návratu k deformovanému výkladu dejín odboja a SNP je možné

kvalita samotných textov a spochybňovali sa dovtedy dosiahnuté vedecké poznatky. Hodnotenie výsadek organizovaných vo Veľkej Británii, resp. západného odboja sa však už nevrátilo k negatívnym až urážlivým tvrdeniam z 50. rokov. V období normalizačného Československa prišlo k istej tematickej zmene, keď dokonca jeden z najznámejších agentov a jeho životný príbeh bol prezentovaný mládeži ako vzor – do súčasnosti jediný životopis Jozefa Gabčíka, i keď v podobe literatúry faktu, vyšiel vo vydavateľstve Mladé letá a bol určený širšej verejnosti. I keď kniha *Kto ste Jozef Gabčík*²⁰ nepredstavuje klasickú historiografickú prácu, doba jej vzniku a charakter publikácie predstavuje zaujímavý vstup do spisby o špeciálnych operáciách a do istej miery aj prezentuje to, čo je dodnes primárne súčasťou výskumu ohľadne činnosti spravodajských služieb na našom území počas druhej svetovej vojny – sústredenie sa na jednotlivé persóny, resp. operácie a absencia skúmania širšieho kontextu v rámci celkovej spravodajskej stratégie Spojencov, ak nie priamo v celej Európe, tak aspoň v priestore strednej a východnej Európy. Kniha *Kto ste Jozef Gabčík* od publicistu Milana Varsíka zároveň položila základ pre vznik rôznych mýtov týkajúcich sa operácie *Anthropoid* a života Jozefa Gabčíka v rodnej obci. Na rozdiel od Amorta a jeho vyfabulovaných dokumentov k heydrichiáde sa však pravdepodobne nejednalo o úmysel, ale o limity spojené s možnosťami výskumu. Okrem rôznych emotívnych zobrazení z Gabčíkovho života, ktoré vychádzali zo spomienok obyvateľov Poluvsia na Jozefa Gabčíka a jeho blízkych, obsahovala aj štandardnú rovinu týkajúcu sa zničenia dediny Lidice.²¹ Zodpovednosť a vinu za jej deštrukciu a zavraždenie civilného obyvateľstva komunistická propaganda často pripisovala práve atentátnikom na Heydricha, resp. londýnskemu vedeniu, čím vlastne preberala nacistickú propagandu z obdobia druhej svetovej vojny. Diskusia o Lidiciach je do dnešných dní častá a pri skúmaní operácie *Anthropoid* sa historik nevyhnutne stretne s otázkou o počte obetí z obdobia tzv. druhej heydrichiády a dočasného paralyzovania odboja v Protektoráte Čechy a Morava. Realitou však zostáva, že Reinhard Heydrich bol legitímnym vojenským cieľom a nacistické represie boli súčasťou nemeckej psychologickej vojny, ktorej cieľom bolo

uviesť dielo Miroslava Kropiláka o SNP. Pozri KROPILÁK. *Slovenské národné povstanie*. Bratislava 1974.

20 VARSÍK. *Kto ste, Jozef Gabčík*. Bratislava 1972.

21 Z najnovších publikácií k téme pozri KYNCL. *Lidice: zrození symbolu*. Praha 2016; HÉDLOVÁ, ed. *Stavíme nové Lidice*. Lidice 2017. Kynclova publikácia vyvolala zaujímavú diskusiu o Lidiciach v rámci českej historickej obce. Reakciu pozri napríklad: ŠUSTEK. Lidice – historický symbol a skutočnosť. Ke kritice a interpretaci pramenů z doby okupace. In *Pražský sborník historický*, 2017, zv. 45, s. 373-405; KYNCL. Zapomenut je ten, jehož jméno je zapomenuto. Židovská oběť z Lidic Štěpánka Mikešová. In *Časopis Matice moravské Brno*, 2021, roč. 140, č. 1, s. 123-192.

zlomiť odpor ochrannej zóny okolo atentátnikov, ktorú tvorili príslušníci domáceho odboja, primárne zo sokolského hnutia. Vraždenie civilného obyvateľstva za týmto účelom bolo vojnovým zločinom a zodpovednosť zaň majú jeho vykonávatelia, teda nacistické Nemecko a ich predstavitelia v Protektoráte Čechy a Morava. Ďalším z cieľov nastickej okupačnej moci totiž bolo, aby takýmito brutálnymi zásahmi zabránili ochote domáceho obyvateľstva spolupracovať s už nasadenými agentmi v Protektoráte, ale aj s tými, ktorí mali prísť v neskorších fázach konfliktu. Informácie týkajúce sa Lidíc uvádzam v tomto texte aj z dôvodu, že v normalizačnom období bol práve Anthropoid jednou z operácií, ktoré sa spomínali. Vzhľadom na význam operácie a zásahy voči civilnému obyvateľstvu či propagandistickému využitiu vybudovania tzv. Nových Lidíc totiž nebolo možné vynechať túto operáciu. Roky komunistickej diktatúry nepredstavujú jeden monolit, a preto aj stručné výstupy týkajúce sa špeciálnych operácií a kvalita ich spracovania sa vyvíjali. Podobne ako pri Slovenskom národnom povstaní sa dá použiť deľba, ktorú Jozef Jablonický zaviedol vo svojom vnímaní povstania a ktorá sa týka troch výrazne odlišných období:

„Prvé obdobie (1949 – 1962) sa vyznačovalo dogmatárskymi deformáciami a falšovaním histórie SNP. Druhé obdobie (1963 – 1969) bolo tvorivé a plodné, s výraznou snahou o historickú pravdu. Tretie obdobie (1970 – 1980) poznačila tzv. normalizácia s novou podobou deformovaného výkladu, s použitím mocenských zásahov pri usmerňovaní historiografie a pri umlčovaní nepohodlných historikov.“²²

Publikáciou, ktorá zásadne ovplyvnila režimných historikov pri nazeraní na SNP a tým aj na účasť britských spravodajcov v ňom, bola spomienková práca Gustáva Husáka. Jeho *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*²³ tak zásadne ovplyvnilo vývoj historiografie týkajúcej sa aj špeciálnych operácií na slovenskom území. V priebehu 80. rokov sa situácia týkajúca sa spracovania činnosti agentov v rámci historiografie do istej miery stabilizovala a v historiografii sa objavovali informácie aj o príslušníkoch spravodajských operácií zo Západu. Výklad o ich činnosti však bol aj naďalej deformovaný, a to najmä podľa toho, o akú osobu išlo. Vo *Vojenských dejinách Československa* sa napríklad uvádzalo:

„pouze několik dní po dubnové poradě SNR s podplukovníkem Golianem začaly intriky z Londýna vedené snahou, aby do vojenských záležitostí nemohl zasahovat kromě prezidenta Beneše a emigrační vlády v Londýně

22 JABLONICKÝ. *Glosy o historiografii SNP: zneužívání a falšování dějin SNP*. Bratislava 1994, s. 13.

23 HUSÁK. *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. Bratislava 1965.

*nikdo iný. Mnoho problémů zde způsobil exponent Londýna kapitán Krátky, který byl vyslán z Anglie jako zpravodajský důstojník. Ve spojení s probenešovskou Šrobárovou skupinou, která zůstala mimo SNR, vystupoval téměř jako zplnomocněný ministr; pletl se do všech věcí a zejména intrikánsky informoval Londýn“.*²⁴

Jaroslav Krátky bol, ako je vidieť z citovaného zdroja, komunistami vnímaný stále negatívne vzhľadom na jeho činnosť na povstaleckom území – ktorou bolo informovať štruktúry londýnskeho exilu o situácii na povstaleckom území. Citované hodnotenie nebolo ojedinelé, nakoľko aj v 5. zväzku *Dejín SNP*, ktorý bol pripravený vo forme slovníkovej encyklopédie týkajúcej sa postáv v SNP a odboja, sa o ňom uvádzalo:

*„Stál plne v službách ideológie a politiky burž. čechoslovakizmu a čs. vlády v Londýne. Vyvinul rozsiahlu spravodajskú činnosť, niekoľkými kanálmi, najmä tajnou vysielacskou Vít podával tendenčné a skresľujúce správy o situácii na Slov.“*²⁵

Vzhľadom na to, že predchádzajúci autori, ako bol Prečan či Jablonický, posunuli poznanie okrem iného aj o spravodajských operáciách, tak tie, ktorým sa podrobnejšie venovali, režim a jemu poplatní historici neopomínali. Iná situácia platila pre tých, ktorí po komunistickom prevrate opätovne išli do odboja, tentokrát protikomunistického – v tomto prípade môžem spomenúť výsadok *Courier-5*²⁶ a jeho veliteľa Imricha Erösa. Ten po svojom odchode do exilu po komunistickom prevrate cvičil v zahraničí tzv. agentov chodcov²⁷ a participoval na ich vysielaní do Československa. O činoch tohto veliteľa spravodajského výsadku, ktorý bol tvorený bývalými príslušníkmi ľudáckej armády, oficiálna komunistická historiografia mlčala. Pre neskoršie spracovania dejín špeciálnych operácií v Československu počas druhej svetovej vojny boli však aj normalizačné roky, so všetkými svojimi limitmi, veľmi dôležité. Napriek tomu, že značná časť oficiálnej komunistickej historiografie pokračovala v nastavenom smere krivenia výkladu dejín rezistencie, časť autorov, ktorí sa téme venovali v nasledujúcom období, v čase normalizácie nadviazali kontakty s aktérmi samotných operácií.

24 PROCHÁZKA et al. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*. Praha 1988, s. 443-444.

25 PLEVZA, et al. *Dejiny Slovenského národného povstania 1944 – 5. zväzok – Encyklopédia odboja a SNP*. Bratislava 1984, s. 255.

26 K činnosti a osudu výsadku pozri ZUDOVA-LEŠKOVÁ. Československý výsadok Courier 5. In *Soudobé dějiny*, 2001, roč. 8, č. 4, s. 718-731; POSCH. Neobyčajný príbeh Imricha Erösa – zo slovenskej armády do odboja. In *Tisovi poza chrbát : príbehy odporu voči ľudáckemu režimu*. Bratislava 2020, s. 249-262.

27 K problematike agentov chodcov pozri PEJČOCH a TOMEK. *Agenti – chodci na popravišti: Kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949–1958*. Praha 2010.

Postupom času a v priebehu rokov si získali dôveru bývalých agentov, ktorí ostali napriek perzekúciám žiť v Československu a tí im poskytli informácie týkajúce sa ich činnosti v zahraničných armádach, špeciálneho výcviku, ale aj detailov ich operačnej činnosti, ak boli nasadení. Títo bádatelia ako Jaroslav Čvančara, Jiří Šolc, Zdeněk Jelínek, ale aj autori literatúry faktu zároveň narážali na mnohé nepresnosti, ktoré boli prítomné v komunistickej historickej spisbe a dostali sa aj do už spomínaných *Vojenských dějin Československa*. Najznámejšou udalosťou je spor publicistu Miroslava Ivanova s Ladislavom Vaňkom, persónou, ktorá sa prezentovala ako odbojár, ktorý mal priamy kontakt s odbojom a členmi výsadku *Anthropoid* a v povojnovom období patril medzi jedného z mála, ktorý prežil a poskytoval rôzne fabulácie týkajúce sa atentátu na Heydricha. V roku 1987, teda už v období perestrojky, prišlo k zaujímavému sporu, keď Miroslav Ivanov reagoval na Vaňkove výmysly týkajúce sa *Anthropoidu*, čo viedlo až k súdnemu sporu medzi Ivanovom a Vaňkom. Najnovší stav poznania potvrdil podozrenia, ktoré mali viacerí bádatelia ohľadne Ladislava Vaňka už v danom období. Vaňek spolupracoval so Štátnou bezpečnosťou, ale ako odbojár po svojom zatknutí spolupracoval s gestapom a po vojne tak bol pomerne ľahko vydierateľný komunistickými bezpečnostnými silami. V nasledujúcich desaťročiach po skončení vojny fabuloval a do veľkej miery formoval aj diskurz týkajúci sa tzv. prvej vlny výsadekov do Československa.²⁸ Ako po nežnej revolúcii a páde komunistického režimu sumarizoval Jiří Šolc, tak ku koncu 80. rokov sa historiografia vyjadrovala o výsadekoch takto:

„1. Sporadicky přiznává na okraji zkoumaných procesů rozvoje domácího odboje a existenci výsadků Zvláštní skupiny D. Zejména u první operační vlny a především v souvislosti s atentátem na R. Heydricha oceňuje odvahu, statečnost a smysl pro vojenskou povinnost československých parašutistů. 2. V porovnání s obdobnými výsadky ze SSSR zveličuje neúspěchy parašutistů z Anglie a zamlčuje prohry druhých ... 3. Oprostila se od hrubých urážek a insinuací na adresu parašutistů z Anglie, ale ponechala si i nadále zaujatost a předpojatost. Uměle vytváří ‚neúspěchy‘ (např. malé dodávky zbraní, ty zveličuje a veřejnosti zatajuje příčiny skutečných událostí).“²⁹

Fabulácie Ladislava Vaňka do veľkej miery ovplyvnili aj historikov, ktorí sa venovali výskumu SOE a jej aktivít v európskom priestore. Treba však zdôraz-

28 ŽÁČEK. Akce „Profesor“: Ladislav Vaněk a Státní bezpečnost: pokus o rekonstrukci. In *Pamět a dějiny*, 2012, roč. 6, č. 2, s. 67.

29 ŠOLC. Čs. parašutisté ze Západu v literatuře. In *Historie a vojensství*, 1990, roč. 39, č. 5, s. 156.

niť, že Československo predstavovalo, vynímajúc atentát na Heydricha, priestor s minimálnym záujmom. V publikáciách o celkovej činnosti SOE sa prevažne uvádza atentát na Heydricha, aj to často s nepresnými informáciami pochádzajúcimi zo 60. – 70. rokov, ktoré sú spravidla prebrané z diel autora literatúry faktu Miroslava Ivanova.³⁰ Britskí autori tieto často chybné údaje od seba navzájom preberali/jú bez kontroly primárnych dokumentov, čo pravdepodobne vychádza z už spomínanej neznalosti českého a slovenského jazyka. Aj preto je v zahraničnej literatúre možné sa dodnes stretnúť s nesprávnymi tvrdeniami, napr. o účasti Josefa Valčíka pri atentáte na Heydricha.³¹ Dôležitým príspevkom anglosaských historikov k českej a slovenskej historiografii však nie je samotné spracovanie činnosti SOE v Československu, ale vysvetlenie okolností vzniku a činnosti tejto organizácie počas druhej svetovej vojny. Z tohto dôvodu sú dôležité práce Michaela Richarda Daniela Foota,³² Nigela Westa,³³ Wiliama Mackenzieho³⁴ či Davida Stafforda, pretože poskytujú celkový obraz o činnosti organizácie. David Stafford sa vo svojom diele *Britain and European Resistance 1940–1945*³⁵ zaoberá aj Československom, pričom poukazuje na špecifické postavenie poľských a československých spravodajcov po porážke Francúzska na jar 1940. Priamo Československom a jeho spoluprácou s SOE sa v neskoršom období zaoberal Martin D. Brown.³⁶ Predmetná štúdia je však skôr úvodom do problematiky pre britského čitateľa než plnohodnotnou analýzou vzťahu medzi dvomi spravodajskými službami. Zaujímavým prínosom, ktorý poskytuje dnešnému bádateľovi istý vhl'ad do myslenia britských spravodajcov, predstavujú tzv. oficiálne histórie. Vznikli v čase tesne po druhej svetovej vojne a predstavujú tak, nie objektívny či aspoň štandardizovaný výskumný výstup, ale subjek-

30 Napríklad z diela IVANOV. *Target: Heydrich*. New York 1974.

31 MACDONALD. *The assassination of Reinhard Heydrich: true story behind operation Anthropoid*. Edinburgh 2017, s. 203.

32 Michal Foot patril medzi najvýznamnejších historikov venujúcich sa problematike špeciálnych operácií v Európe počas druhej svetovej vojny. Svoj výskum sústredil primárne na priestor západnej Európy. Spracoval však aj syntézu o celkovej činnosti SOE, kde sa venuje, avšak len na pár stranách, aj Československu. Bližšie pozri FOOT. *SOE: The Special Operations Executive 1940–1946*. London 1984, s. 199–203.

33 WEST. *Secret War: The story of SOE Britain's Wartime Sabotage Organisation*. London 1992.

34 MACKENZIE. *The Secret History of S.O.E.: Special Operations Executive 1940–1945*. London 2000.

35 STAFFORD. *Britain and European Resistance 1940–1945: A survey of the Special Operations Executive*. London 1980.

36 BROWN. Setting Europe ablaze? The Special Operations Executive's (SOE) attempts to foster resistance in Central Europe. In LÁSZLÓ, ed. *Resistance, Rebellion and Revolution in Hungary and Central Europe*. London 2008, s. 145–158.

tívnu prezentáciu zo strany britských spravodajcov z obdobia tesne po skončení druhej svetovej vojny, čo však predstavuje zaujímavý výskumný materiál.

Situácia týkajúca sa spravodajských operácií na území bývalého Československa sa zásadne zmenila po nežnej revolúcii a páde komunistického režimu. Okrem obnovenie slobody písania prišlo v 90. rokoch k definitívnemu rozdeľeniu historiografií špeciálnych operácií a odboja. Tento proces začal ešte pred rozpadom republiky, ale zánikom Československa sa zásadným spôsobom urýchlil. V rámci českej historiografie sa vytvoril pomerne silný prúd historikov, ktorí naďalej skúmali jednotlivé operácie, pričom často išlo práve o tých bádateľov a historikov, ktorí sa stretávali s agentmi ešte v období normalizácie a v slobodných podmienkach mohli končne publikovať svoje výstupy.³⁷ V tomto období vyšli mnohé prelomové publikácie, ktoré sa týkali Zvláštneho oddelenia D, ale aj jednotlivých operácií či nacistického bezpečnostného aparátu. Záujem o špeciálne operácie v rámci českej historiografie je vidieť aj dodnes, keďže téma sa už venuje druhá generácia historikov,³⁸ ktorá naďalej posúva hranice poznania. V súčasnosti tak vďaka výskumu českých historikov a historičiek podrobnejšie poznáme technickú vybavenosť spravodajských desantov,³⁹ priebeh výcviku⁴⁰ a osud časti z nich po skončení bojov druhej svetovej vojny a nástupe komunistickej diktatúry.⁴¹

37 Pozri napríklad JELÍNEK. *Operace Silver A*. Praha 1992; JELÍNEK. *Operace Glucinium I*. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 6, s. 52-81, resp. JELÍNEK. *Operace Glucinium I*. In *Historie a vojenství*, 1991, roč. 40, č. 1, s. 77-105; SLÁDEK. *Přicházeli z nebe*. Praha 1993.

38 Ide napríklad o diela autorov ako Pavel Kreisinger, Milan Vyhlídal a Jiří Plachý. Bližšie pozri KREISINGER. *Brigádní generál Josef Bartík: zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. Praha 2011; KREISINGER. *Major Alois Frank: Czechoslovak Intelligence Officer and His Associates in Neutral Netherlands (1939–1940)*. In *Vojská historie*, 2025, roč. 29, č. 3, s. 51-92; KREISINGER. *Britský zpravodajský důstojník Harold Gibson a československá vojenská zpravodajská služba*. In BINAR a kol. *Ozbrojené síly a československý stát*. Brno 2020, s. 137-150; VYHLÍDAL. *Vojenští zpravodajci proti nacistické okupaci: Odbojová skupina Tři konšelé*. Praha 2022; VYHLÍDAL. *Výzvědné středisko I Praha a jeho nástupci (1936–1939). Příspěvek k fungování československé vojenské zpravodajské služby před druhou světovou válkou*. In *Vojská historie*, 2025, roč. 29, s. 7-28; PLACHÝ, ed. *Výsadkáři v tylu nepřitele: československá sekce SOE 1940–1945*. Praha 2025.

39 Technické parametre a fungovanie rádiových vysieláčov sa stali predmetom výskumu Vítězslava Hanáka, ktorý upriamil pozornosť bádateľov aj na otázku rádiových protihier zo strany nemeckých bezpečnostných zložiek. Bližšie pozri: HANÁK. *Muži a rádiodstanice tajné války*. Dvůr Králové nad Labem 2002.

40 Pre úspech aktivít nasadených agentov bola nevyhnutná ich príprava. Na túto tému sa prvotne zamerl Jiří Šolc vo svojej publikácii ŠOLC. *A zpívali jsme Tipperary: Výcvik a nasazení čs. výsadkářů z Anglie na území Protektorátu za II.s.v.* Praha 1993. Tému vo svojom výskume rozvinula Marie Matůšů vo svojej práci MATŮŠŮ. *Muži pro speciální operace*. Praha 2005.

41 Ich osudy, a to akým spôsobom ich perzekvoval komunistický režim, skúmal Jiří Plachý vo

Faktom však zostáva, že mnohé výstupy majú pomerne jednoznačný a výlučne pozitívny charakter, pričom, ako som už spomenul v úvode tejto štúdie, chýba kritické spracovanie činnosti Františka Moravca a jeho podriadených. Okrem Šolcovej publikácie *Bylo málo mužů*,⁴² ktorá zosumarizovala činnosť výsadkov, dodnes chýba celkové spracovanie všetkých výsadkov a aktérov týchto operácií. Šolc túto tému spracoval do hĺbky a poukázal okrem iného aj na sociálne pozadie aktérov, resp. na idey, na základe ktorých sa rozhodli zapojiť nielen do rezistencie, ale aj do operácií, ktoré, parafrázujúc nedávnu knihu rozhovorov s týmito agentmi, „nemali prežiť“.⁴³

V drivej väčšine textov týkajúcich sa špeciálnych operácií sledujú autori a autorky operačnú činnosť primárne na území Protektorátu Čechy a Morava, pričom v českej historiografii abscentuje rozsiahlejšie spracovanie aj výsadkov do Sudet, ktoré boli personálne obsadené antifasisticky zmýšľajúcimi sudetskými Nemcami, ako napríklad výsadek *Albert* z jari 1944. Operácie na Slovensku z finálnej fázy druhej svetovej vojny sú spracované len časťou autorov ako je Zlatica Zudová-Lešková. Tieto formy spracovania je možné charakterizovať ako sústredené na „český národný príbeh“, resp. „český odboj“, kde sú príslušníci výsadkov vykresľovaný častokrát v dvoch extrémnych rovinách – ako ukážky „hrdinov bez bázně a hany“, ako napríklad v prípade Oldřicha Pechala, veliteľa výsadku *Zinc*, ktorý bol mučený gestapom a nacisti mu v snahe zlomiť ho zavraždili rodinu a napokon aj jeho samotného.⁴⁴ V Pechalovom prípade sa zdôrazňujú primárne tieto skutočnosti, ktoré sú bezpochyby spojené s obrovskou ľudskou obetou, ktorú so sebou prinášalo nasadenie do týchto akcií. Menej sa však už spomínaná, že Pechal ako veliteľ výsadku *Zinc de facto* zlyhal: porušil jedno z hlavných pravidiel konšpirácie a navštívil svojich blízkych a rozpustil výsadek, čím minimálne jedného agenta dostal do kritickej situácie. Ten vo svojej naivite napokon problém vyriešil prihlásením sa na cudzineckom oddelení

svojej monografii PLACHÝ. *Horší než doba války: Osudy parašutistů z Velké Británie v povínce Československu*. Cheb 2014.

42 ŠOLC. *Bylo málo mužů: Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Praha 1990. Ďalej pozri: ŠOLC. *Podpalte Československo: Kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939–1945)*. Praha 2005; ŠOLC. *Po boku prezidenta: František Moravec a jeho zpravodajská služba v světle archivních dokumentů*. Praha 2007 (prvé vydanie knihy bolo v roku 1994); ŠOLC. *Přijďme za svítání: Diverze v neregulérní válce československého odboje v letech 1939–1945*. Praha 2005. Na Šolcovu dielo o Františkovi Moravcovi reagoval kritickou recenziou Stanislav Kokoška. Bližšie pozri KOŠKA. Moravcova zpravodajská služba bez legend? In *Historie a vojenství*, 1994, roč. 43, č. 6, s. 171–178.

43 GÁLIS. *Neměli jsme přežít*. České Budějovice 2024.

44 NEDBAL. *Voják, vlastenec a národní hrdina štábní kapitán pěchoty Oldřich Pechal*. Věrovice 2007.

protektorátnej polície, odkiaľ bol následne presunutý na gestapo.⁴⁵ Na druhej strane zobrazovanie agentov, ktorí zlyhali, stali sa aktívnymi konfidentmi gestapa a spôsobili značné straty v radoch domáceho odboja, je zamerané práve na túto časť ich života, pričom protipólom spomínaného Pechala je Karel Čurda, člen výsadku *Out Distance*. Čurda, rovnako ako Pechal porušil zásady konšpirácie a po atentáte na Heydricha prerušil kontakt s ostatnými agentmi a domácim odbojom a ukryl sa u svojej rodiny, kde sa následne zlomil a dobrovoľne šiel vypovedať na gestapo. Pri Čurdovej činnosti sa pozornosť sústreďuje hlavne na udalosť z júna 1942, keď zradil, vypovedal na gestape a zavinil smrť niekoľkých stoviek odbojárov. Pri spracovávaní osudu Karla Čurdu⁴⁶ je často opomínaná tá časť jeho života, ktorá predchádzala jeho zlyhaniu a následnej zrade – teda dobrovoľný odchod do exilu, účasť v zahraničnej armáde vo Francúzsku a Veľkej Británii a dobrovoľné prihlásenie sa do špeciálnych operácií. Nešlo tak o agenta gestapa, ktorý by bol vyslaný do zahraničnej armády.⁴⁷ Zradcom sa stal aj v dôsledku úspešnej psychologickéj vojny gestapa a zrada ani spôsobenie strát odboju nebola jeho intencia, keď odchádzal do exilu, resp. späť do Protektorátu Čechy a Morava. Analytickejšie spracovanie týchto problematických operácií, ktoré by vysvetľovali zlyhania či už agentov, alebo spravodajcov v Londýne, dodnes absentuje a prevažuje kult budovania hrdinov odboja a časté prezentovanie odbojárov ako predstaviteľov majority.⁴⁸ Podobne ako v ďalších okupovaných krajinách Európy bol však odboj, hlavne v prvých rokoch vojny, vecou radikálnej menšiny, ktorá bojovala s nacistickým Nemeckom aj v čase, keď de

45 K osudu Viliama Gerika pozri POSCH. „A věrní ne-zůstali...“ Operační činnost parašutistů a konfidentů gestapa Viliama Gerika a Karla Čurdu. In *Slovensko a Európa medzi demokraciou a totalitou : kapitoly z dějin 20. století k jubileu Bohumily Ferenčuhovej*. Bratislava 2017, s. 165-173; LEIKERT. *Vilém Gériček: O milost' som sa nedoprosoval*. Bratislava 2025.

46 K jeho osudu pozri napr. PLACHÝ. Celník Karel Čurda. In *Historie a vojenství*, 2021, roč. 70, č. 2, s. 13-139.

47 Gestapo bolo v tomto smere pomerne aktívne, pričom jedným z najznámejších takýchto agentov bol Augustín Přeučil, ktorý neskôr pôsobil ako konfident gestapa v Protektoráte Čechy a Morava a okrem iného bol nasadený aj proti spomínanému Viliamovi Gerikovi. Bližšie k Přeučilovi pozri: NĚMEČKOVÁ a NĚMEČEK. *Prototyp zrady: Životní příběh Augustina Přeučila*. Praha 2015. K téme ďalej pozri napr. KREISINGER. Personální obsazení tzv. protiparašutistického podreferátu IV 2b pražské řídicí úřadovny gestapa v letech 1943–1945. Pokus o rekonstrukci na základě výpovědí hlavního dešifranty podreferátu IV 2b Karla Schnabla a dalších pramenů. In *Historica Olomucensia Sv. 45*, 2013, s. 169-203, resp. VAJSKEBR a ZUMR. *Gestapo: Velitelský sbor tajné státní policie v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha 2024.

48 Jedným z príkladov, keď sú činy odbojárov a s ním spojené represie prezentované ako čin celej spoločnosti, je napríklad dielo Vojtecha Šustka, ktorý okrem monumentálnej edície dokumentov o atentáte na Reinharda Heydricha publikoval prácu ŠUSTEK. *Atentát na Heydricha a následný teror proti Čechům*. Praha 2025. Pre porovnanie pozri MAJEWSKI. *Jenom at' si nemyslí, že jsme kolaboranti: Protektorát Čechy a Morava 1939–1945*. Praha 2025.

facto víťazilo na všetkých frontoch (okrem Bitky o Britániu). Masovou záležitosťou sa odboj stal skôr v posledných mesiacoch, prípadne dňoch druhej svetovej vojny. Pri porovnaní českej a slovenskej historiografie týkajúcej sa špeciálnych operácií na československom území počas druhej svetovej vojny treba uviesť aj to, že niektorých autorov a autorky by bolo vhodné zaradiť k reprezentantom oboch týchto smerov. Ako príklad môžem spomenúť Zlaticu Zudovú-Leškovú, ktorá už začiatkom 90. rokov vydala, spolu s inými autormi, publikáciu týkajúcu sa spojeneckých misií na povstaleckom území⁴⁹ a v nasledujúcich rokoch sa venovala – na rozdiel od väčšiny českej historickej obce venujúcej sa špeciálnym operáciám – aj spravodajským operáciám, ktoré sa odohrali na Slovensku.⁵⁰

V slovenskej historiografii je situácia značne odlišná od tej českej, pričom je nutné priznať, že v rámci nej neexistuje širší záujem o činnosť SOE, resp. iných britských tajných služieb na československom území počas druhej svetovej vojny. Tento fakt predstavuje zásadný rozdiel medzi českou a slovenskou historiografiou. Kým v Čechách sa vytvorila kontinuálna výskumná tradícia generujúca nové poznatky, na Slovensku sa téma špeciálnych operácií redukovala na niekoľko epizód priamo spojených so SNP,⁵¹ resp. s pripomínaním Jozefa Gabčíka a prostredníctvom neho operácie *Anthropoid*. Zároveň však dochádza k zaujímavým interpretáciám, keď sa Gabčíkov osud nepriamo používa ako obhajoba ľudáckeho režimu na Slovensku. Róbert Letz napríklad uvádza: „*Je zaujímavé, no pre rozdielne pomery v Protektoráte Čechy a Morava a na Slovensku príznačné, že rodinu J. Kubiša vyvraždili, no rodina J. Gabčíka žijúca na Slovensku ostala od represii ušetrená.*“⁵² Toto tvrdenie ilustruje neznalosť problematiky

49 ZÚDOVÁ-LEŠKOVÁ a kol. *Spojenecké misie*. Banská Bystrica 1990.

50 ZÚDOVÁ-LEŠKOVÁ. Správa pplk. H. M. Threlfalla z rozhovoru s generálom Golianom 7. 10. 1944. In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č.3, s. 125-138; ZÚDOVÁ-LEŠKOVÁ. Československý výsadok Courier 5. In *Soudobé dějiny*, 2001, roč. 8, č. 4, s. 718-731.

51 Úloha SOE sa čiastočne spomína aj v STANISLAV. *Siločiary pomoci SNP a západní spojenci*. Banská Bystrica 2016 ; STANISLAV. SNP 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch II. sv. vojny. In SYRNÝ, ed. *Varšavské povstanie a Slovenské národné povstanie – paralely a rozdiely*. Banská Bystrica 2009, s. 19-43; UHRÍK. Niektoré obmedzenia, ktoré ovplyvnili Varšavské a slovenské povstanie. In SYRNÝ, ed. *Varšavské povstanie a Slovenské národné povstanie*, 2009, s. 153-175. Taktiež aj Jozef Bystrický vo svojom diele o pomoci západných Spojencov SNP. Pozri BYSTRICKÝ. Pomoc západných Spojencov Slovenskému národnému povstaniu In *Miles Semper Honestus: zborník štúdií vydaný pri príležitosti životného jubilea Vojtecha Dangla*. Bratislava 2007, s. 219-231.

52 LETZ. *Slovenské dejiny V. – 1938 – 1945*. Bratislava 2012, s. 248. K téme pozri aj PLACHÝ. Stíhaní Jozefa Gabčíka bezpečnostnými složkami a justici „slovenského štátu“ In *Historie a vojenství*, roč. 71, č. 2, 2022, s. 148-150; BURSA. Jozef Gabčík a atentát na Heydricha („osobne“ a bez príkras) In *Vojnová kronika*, 2018, č. 2, s. 31-40; ZÚDOVÁ-LEŠKOVÁ. Rotmajster Jozef Gabčík (Krátky život veliteľa operácie *Anthropoid* v dejinných súvislostiach vojnového Slovenska). In ZÚDOVÁ-LEŠKOVÁ, ed. *Za Reinharda Heydricha – Po Reinhardu Heydrichovi*. Praha 2022, s. 213-233.

špeciálnych operácií a nepochopenie psychologické vojny nacistického bezpečnostného aparátu. Cieľom represíí v Protektoráte Čechy a Morava bola primárne snaha rozbiť domáci odboj a zastrašiť domáce obyvateľstvo. V čase, keď ľudácky režim ochotne kolaboroval s nacistickým Nemeckom a participoval na deportáciách židovského obyvateľstva, nacistický režim nemal potrebu presadzovať razantnejšie kroky na Slovensku. Taktiež nie je úplne presné tvrdenie, že sa Gabčíkovci nestretli so žiadnymi represiami – otcovi Jozefa Gabčíka hrozil koncentračný tábor v Ilave a proti celej rodine sa viedla očierňujúca kampaň.⁵³ Čo sa týka spracovania slovenských vojenských dejín, je symptomatické aj to, že zo všetkých špeciálnych operácií, ktoré sa na našom území počas druhej svetovej vojny uskutočnili, bol spomenutý v najnovšej syntéze o vojenských dejinách len Jozef Gabčík a ostatné výsadky boli opomenuté. Pokiaľ ide o spracovanie špeciálnych operácií organizovaných z Veľkej Británie, paradoxne sa viac informácií, hoci tendenčných, nachádza v normalizačných *Vojenských dejinách Československa*, než v *V. zväzku Vojenských dejín Slovenska*.⁵⁴

Pozornosť sa tak sústredila na konkrétne epizódy, okrem Gabčíka napríklad na činnosť Chavivý Reik a *operáciu Amsterdam* v rámci SNP,⁵⁵ na britské a americké misie v povstaleckom území – nie však na širšiu problematiku vzťahu medzi britskými a československými spravodajcami. Výsledkom toho je aj často nepresná terminológia, ktorá sa používa v textoch týkajúcich sa SNP a spravodajských misií na Slovensku. Jedným z takto nepresných termínov je dodnes rozšírené používanie zastaralého termínu anglo-americká misia.⁵⁶ Tento termín, ktorým sa opisuje činnosť amerických a britských spravodajcov na povstaleckom území, má pomerne zaujímavý pôvod. V ľudáckom denníku *Slovák* z 25. januára 1945 sa uvádza:

„S príslušného nemeckého miesta sa Europapress dozvedá, že za chrbtom nemeckého bojového úseku na slovenskom území chytili 18 členov anglo-americkej skupiny agentov pod vedením Američana Greena a Angličana Sehmera, ktorý sa vydával za majora. Pri vyšetrovaní vysvitlo,

53 Bližšie pozri Slovenský národný archív (SNA), fond (f.) 203, signatúra 203-80-6, Vec: Jozef Gabčík, Heydrichov spoluvrah – vyšetrovanie minulosti jeho a jeho rodičov.

54 CSÉFALVAY a kol. *Vojenské dejiny Slovenska V. – 1939 – 1945*. Bratislava 2008, s. 115, resp. 183.

55 HUDEK. Der Slowakische Nationalaufstand - Geschichte und Wahrnehmung. In „Es lebe unsere gerechte Sache!“ *Der Slowakische Nationalaufstand, 29. August bis 27. Oktober 1944: Eine Ausstellung der Deutscher Widerstand in Kooperation mit dem Historischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaft*. Berlin 2016, s. 144. Bližšie pozri tiež NIŽNANSKÝ. Z listov Chavivý Reickovej. In MIČEV a kol. *Život a osobnosť Chavivý Reickovej*. Banská Bystrica 2015, s. 53-58.

56 Článok „Na Slovensku chytili anglo-amerických agentov“. In *Slovák*, 25. január 1945, roč. 27, č. 20, s. 3.

*že títo agenti mali robiť na Slovensku sabotáže a hospodársku i politickú špiónáž v anglo-amerických prospech. Agentov, ktorí boli v civilných šatách, vojenský súd odsúdil na smrť zastrelením. Ortieľ hneď vykonali.*⁵⁷

Poznatky týkajúce sa činnosti agentov americkej Office of Strategic Services⁵⁸ jasne ukazujú, že sa jednalo o väčší počet skupín, ktoré mali rôzne ciele, nehovoriac o tom, že výsadek *Windproof* mal smerovať do Maďarska.⁵⁹ Termín anglo-americká misia, ako sa bežne používa, je zároveň prebraným termínom ľudáckej propagandy a reálne nemá podklady v žiadnom dokumente, v ktorom by sa plánovala spoločná operácia medzi OSS, SOE či MI9. To, že na povstaleckom území výsadky spolupracovali, bolo štandardným postupom a podobnú spoluprácu by sme našli napríklad medzi výsadekom *Amsterdam* a *Courier-5* v podobe poskytnutia novej vysielacky. Spolupráca však automaticky neznamená spoločné spravodajské ciele, čo termín anglo-americká misia evokuje.

Na rozdiel od českej historiografie je tá slovenská stále na počiatku výskumu tejto témy, a preto treba v prvom rade ujasniť terminológiu a pokračovať v základnom výskume. Vďaka nemu sa predíde chybným záverom, pri ktorých jednotlivé výsadky boli organizačne pripísané k organizáciám, ktoré mali od svojho počiatku zásadne odlišný charakter, ako to bolo v prípade operácie *Amsterdam*. Tú nesprávne identifikovali ako výsadek SOE, pričom jej záchranný charakter bol odlišný od celkovej koncepcie sabotážnej činnosti a viac vyhovoval plánu MI9, čo aj potvrdil neskorší výskum.⁶⁰

Na základe analyzovaného materiálu a identifikovaných problémov je možné načrtnúť niekoľko perspektívnych smerov, ktorými by sa výskum špeciálnych operácií na území Československa mohol v rámci slovenskej historiografie uberať. Prvou a najzákladnejšou požiadavkou zostáva systematická komparácia domácich a zahraničných prameňov. Doterajší výskum bol prevažne jednosmerný. Historici pracovali buď s československými, alebo s britskými dokumentmi, len zriedka s oboma súčasne. Výsledkom sú dve paralelné, no len čiastočne a občasne sa prekrývajúce interpretácie tých istých udalostí. Komparatívny prístup, kon-

57 Na Slovensku chytili anglo-amerických agentov. In *Slovák*, 25. január 1945, roč. 27, č. 20, s. 3..

58 K činnosti OSS pozri bližšie: ŽÁČEK. Charles Katek, oddaný přítel naší věci: Nástin americko – československé zpravodajské spolupráce v letech 1943–1945. In *Historie a vojenství*, 2023, roč. 72, č. 3, s. 62-81; DOWNS. *Druhá světová vojna: Tragédia OSS na Slovensku*. Bratislava 2004.

59 K činnosti Windproofu a jeho agentov pozri: POSCH. András Durovecz – „zabudnutý“ člen výsadku Windproof. In *Ozbrojené síly a československý stát IV : Druhý československý odboj: Vojáci, aktéři, účastníci a jejich protivníci 1939 až 1945*. Brno 2024, s. 103-113.

60 Bližšie pozri: POSCH. *Spojenectvo z núdze: spolupráca SOE a československej spravodajskej služby počas 2. svetovej vojny*. Bratislava 2021, s. 112-116.

frontujúci československé pramene s britskými a naopak, umožňuje identifikovať nielen faktografické nezrovnalosti, ale aj odlišné interpretačné rámce, v ktorých obe strany vnímali vzájomnú spoluprácu a aj konflikty. Druhou perspektívou je prekonanie izolovaného pohľadu na československý priestor a jeho zasadenie do celoeurópskeho kontextu aktivít britských tajných služieb. SOE nepôsobilo len v Československu, ale súčasne vo Francúzsku, Nórsku, Holandsku, na Balkáne, v Taliansku a v ďalších krajinách. Porovnanie vzťahu SOE k československým exilovým štruktúram s analogickými vzťahmi k poľskému, nórskeму či juhoslovanskému odboju by mohlo odhaliť, do akej miery boli problémy československo-britskej spolupráce špecifické a do akej miery reflektovali systémové črty fungovania SOE, resp. iných britských tajných služieb, vo vzťahu k exilovým vládam ako takým. Osobitne zaujímavé by bolo porovnanie s rakúskym prípadom, kde SOE nasadzovalo agentov priamo pod vlastným velením, teda v zásadne odlišnom inštitucionálnom modeli než v prípade Československa.⁶¹

Tretím smerom, ktorý si vyžaduje pozornosť, je výskum menších a menej známych britských tajných organizácií pôsobiacich na československom území. Doterajší výskum sa sústredil takmer výlučne na SOE, kým aktivity SIS a MI9 zostávali poväčšine na okraji záujmu. Poslednou perspektívou, ktorú chcem zdôrazniť, je nevyhnutnosť prekonať doterajšie vnímanie špeciálnych operácií ako okrajovej témy v rámci slovenskej historiografie. Ako som poukázal, v slovenskej historiografii sa táto téma dlhodobo redukovala na niekoľko epizód priamo spojených so Slovenským národným povstaním. Prítom aktivity britských tajných služieb na území Slovenska neboli obmedzené na rok 1944, ale siahajú minimálne do obdobia plánovania sabotáží v predvojnovom období, keď britskí spravodajcovia uvažovali o útokoch na dodávky rumunskej ropy cez územie dnešného Slovenska. Systematický výskum by mal zahrnúť celé obdobie od konca tridsiatych rokov po povojnové obdobie a reflektovať špecifické postavenie Slovenska v rámci britských strategických plánov – čiastočne odlišné postavenie od Protektorátu Čechy a Morava, ale zároveň neoddeliteľné od celkového obrazu britských aktivít v strednej Európe.

Záver

Historiografia špeciálnych operácií na území Československa počas druhej svetovej vojny prešla od roku 1945 zložitým vývojom, ktorý bol determinovaný meniacimi sa politickými podmienkami, ale aj rôznymi prístupmi jednotlivých

61 Bližšie pozri: PIRKER. *Subversion deutscher Herrschaft: Der britische Kriegsgeheimdienst SOE und Österreich*. Wien 2012; PLACHÝ. Z Vídne pro Londýn: výsadeková operace GUM-MIT a odbojová skupina Curieu v rakouském a československém odboji. In *Historie a vojenství*, 2014, roč. 63, č. 1, s. 35-48.

generácií bádateľov. Ako som sa pokúsil ukázať v štúdiu, tento výskum bol po celé desaťročia komunistickej diktatúry deformovaný ideologickými zásahmi, ktoré sa prejavovali v rozsahu od priameho falšovania dokumentov, cez tendenčnú interpretáciu, až po systematické umlčovanie bádateľov, ktorí sa pokúšali o objektívnejšie spracovanie tejto problematiky. Tieto deformácie zanechali v historiografii stopy, ktoré sa darí len postupne odstraňovať, a to aj vzhľadom na to, že niektoré z nich, ako napríklad fabulácie Ladislava Vaňka, sa prostredníctvom zahraničnej literatúry rozšírili aj do medzinárodného vedeckého diskurzu.

Napriek týmto obmedzeniam sa v českom prostredí podarilo vybudovať kontinuálnu výskumnú tradíciu, ktorá od 90. rokov generuje nové poznatky o technickej vybavenosti výsadek, priebehu ich výcviku, operačnej činnosti i povojnových osudoch agentov. Druhá generácia českých historikov a historičiek pokračuje v posúvaní hraníc poznania, i keď, ako som poukázal, aj v rámci tejto tradície pretrvávajú isté interpretačné deficity. Medzi najvýraznejšie patrí tendencia k budovaniu kultu hrdinov odboja, chýbajúce kritické spracovanie činnosti II. odboru MNO a Františka Moravca, ako aj absencia analytickejšieho skúmania príčin zlyhania niektorých operácií a ich aktérov. Prevažujúci nacionalistický naratív, v ktorom sú výsadky prezentované primárne ako súčasť českého národného príbehu, zároveň vedie k opomínaniu operácií v Sudetách či na Slovensku a k nedostatočnému zasadeniu československých špeciálnych operácií do širšieho kontextu aktivít britských tajných služieb v Európe.

V slovenskej historiografii je situácia zásadne odlišná. Na rozdiel od českého prostredia tu nevznikla systematická výskumná tradícia zameraná na špeciálne operácie a záujem o túto tému sa dlhodobo redukoval na niekoľko epizód priamo spojených so Slovenským národným povstaním. Dôsledkom je nielen fragmentárnosť poznatkov, ale aj pretrvávajúce nepresnej terminológie. Slovenská historiografia tak stojí *de facto* na počiatku výskumu tejto problematiky a nevyhnutným predpokladom jej ďalšieho rozvoja je ujasnenie základnej terminológie a pokračovanie v pramennom výskume v domácich i zahraničných archívoch.

Perspektívy ďalšieho bádania, ktoré som načrtnol v predchádzajúcej časti, vyplývajú priamo z identifikovaných deficitov. Systematická komparácia domácich a zahraničných prameňov, zasadenie československého priestoru do celoeurópskeho kontextu pôsobenia SOE, výskum doteraz opomínaných organizácií a prekonanie vnímania špeciálnych operácií ako okrajovej témy v rámci slovenskej historiografie sú spôsoby, ktoré môžu priniesť zásadné posuny v poznaní tém spravodajských dejín – témy, ktoré opätovne nadobúda na aktuálnosti.

O autorovi / About the author

Mgr. Martin Posch, PhD.

Historický ústav SAV, v. v. i.

Klemensova 2522/19, 811 09 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: martin.posch@savba.sk

<https://orcid.org/0000-0001-8878-4775>

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59210129800>

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Archív bezpečnostních složek Praha (ABS), fond (f.) 305, signatúra (sign.) 305-707-2, Slovenský národný archív Bratislava (SNA), fond (f.) 203, signatúra (sign.) 203-80-6

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (VÚA – VHA), fond (f.) 37, signatúra (sign.) 37-103-3

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

PREČAN, Vilém. *Slovenské národné povstanie: Dokumenty*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965.

Memoáre / Memoirs

HIEKE, František. Mé vzpomínky z druhé světové války. In *Historie a vojenství*, 1968, roč. 17, č. 4, s. 581-619.

HUSÁK, Gustáv. *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965.

LAVIČKA, Václav. Stretnutie a spolupráca so skupinou Manganese. In KVETKO, Martin, ed. *Zborník úvah o Slovenskom národnom povstaní*. Toronto: Stála konferencia demokratických exulantov, 1976, s. 201-208.

MORAVEC, František. *Master of Spies: The Memoirs of General František Moravec*. New York: Doubleday Company, 1975.

MORAVEC, František. *Špión, jemuž nevěřili*. Toronto: 68 Publishers, 1977.

STRANKMÜLLER, Emil. O spolupráci československé a sovětské vojenské rozvědky v Praze a Londýně. In *Slovanský přehled*, 1968, roč. 54, č. 1, s. 72-79.

TICHÝ, Oldřich. Generálporučík v. v. Oldřich Tichý. Z pamětí zpravodajce I. Poznámky k činnosti 2. oddělení a ke knize gen. Frant. Moravce. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 4, s. 119-131.

TICHÝ, Oldřich. Generálporučík v. v. Oldřich Tichý. Z pamětí zpravodajce II. Poznámky k činnosti 2. oddělení a ke knize gen. Frant. Moravce. In *Historie a vojenství*, 1991, roč. 40, č. 1, s. 122-140.

Dobová tlač / Press

Slovák, 1945, roč. 27, č. 20, s. 3. [25. 1. 1945].

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

AMORT, Čestmír. *Heydrichiáda*. Praha: Naše vojsko, 1965.

CSÉFALVAY, František et al. *Vojenské dejiny Slovenska V. 1939 – 1945*. Bratislava: Magnet Press, 2008.

DOWNS, Jim. *Druhá svetová vojna: Tragédia OSS na Slovensku*. Bratislava: Magnet Press, 2004.

FOOT, Michael Richard Daniel. *SOE: The Special Operations Executive 1940–1946*. London: British Broadcasting Corporation, 1984.

GÁLIS, Radek. *Neměli jsme přežít*. České Budějovice: Dauphin, 2024.

HANÁK, Vítězslav. *Muži a radiostanice tajné války*. Dvůr Králové nad Labem: ELLI print, 2002.

HĚDLOVÁ, Luba, ed. *Stavíme nové Lidice*. Lidice: Památník Lidice, 2017.

IVANOV, Miroslav. *Target: Heydrich*. New York: Macmillan Publishing, 1974.

JABLONICKÝ, Jozef. *Fragmenty o histórii*. Bratislava: Kalligram, 2009.

JABLONICKÝ, Jozef. *Glosy o historiografii SNP: zneužívanie a falšovanie dejín SNP*. Bratislava: NVK International, 1994.

JABLONICKÝ, Jozef. *Z ilegality do povstania: Kapitoly z občianskeho odboja*. Bratislava: Epocha, 1969.

JABLONICKÝ, Jozef. *Z ilegality do povstania*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2009.

JELÍNEK, Zdeněk. *Operace Silver A*. Praha: Naše vojsko, 1992.

KREISINGER, Pavel. *Brigádní generál Josef Bartík: zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011.

KROPÍLÁK, Miroslav. *Slovenské národné povstanie*. Bratislava: Obzor, 1974.

KYNCL, Vojtěch. *Lidice: zrození symbolu*. Praha: Academia, 2016.

LEIKERT, Jozef. *Viliam Gérič: O milosť som sa nedoprosoval*. Bratislava: Luna, 2025.

LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny V. 1938 – 1945*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2012.

MACDONALD, Callum. *The Assassination of Reinhard Heydrich: True Story behind Operation Anthropoid*. Edinburgh: Birlinn Limited, 2017.

MACKENZIE, William. *The Secret History of S.O.E.: Special Operations Executive 1940–1945*. London: St Ermin's Press, 2000.

MAJEWSKI, Piotr M. *Jenom at' si nemyslí, že jsme kolaboranti: Protektorát Čechy a Morava 1939–1945*. Praha: Argo, 2025.

MATÚŠŮ, Marie. *Muži pro speciální operace*. Praha: Naše vojsko, 2005.

NEDBAL, Lubor. *Operace Karas: Zpravodajec mjr. Jaroslav Krátký ve službách Československa za druhé světové války*. Praha: Academia, 2019.

NEDBAL, Lubor. *Voják, vlastenec a národní hrdina štábní kapitán pěchoty Oldřich Pechal*. Vřesovice: Obec Vřesovice, 2007.

NĚMEČKOVÁ, Daniela a NĚMEČEK, Jan. *Prototyp zrady: Životní příběh Augustina Přeučila*. Praha: Epocha, 2015.

PEJČOCH, Ivo a TOMEK, Prokop. *Agenti-chodci na popravišti: Kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949–1958*. Praha: Svět křidel, 2010.

PIRKER, Peter. *Subversion deutscher Herrschaft: Der britische Kriegsgeheimdienst SOE und Österreich*. Wien: Vienna University Press, 2012.

PLACHÝ, Jiří. *Horší než doba války: Osudy parašutistů z Velké Británie v poúnorovém Československu*. Cheb: Svět křidel, 2014.

- PLACHÝ, Jiří, ed. *Výsadbáři v tylu nepřítele: československá sekce SOE 1940–1945*. Praha: Jota, 2025.
- PLEVZA, Viliam et al. *Dejiny Slovenského národného povstania 1944. 5. zväzok. Encyklopédia odboja a SNP*. Bratislava: Pravda, 1984.
- POSCH, Martin. *Spojenectvo z núdze: spolupráca SOE a československej spravodajskej služby počas 2. svetovej vojny*. Bratislava: Veda, 2021.
- PROCHÁZKA, Zdeněk et al. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*. Praha: Naše vojsko, 1988.
- SLÁDEK, Oldřich. *Přicházeli z nebe*. Praha: Naše vojsko, 1993.
- STAFFORD, David. *Britain and European Resistance 1940–1945: A Survey of the Special Operations Executive*. London: Macmillan, 1980.
- STANISLAV, Ján. *Siločiary pomoci SNP a západní spojenci*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2016.
- ŠMEJKAL, Pavel a PADEVĚT, Jiří. *Anthropoid. Průvodce*. Praha: Academia, 2016.
- ŠOLC, Jiří. *A zpívali jsme Tipperary: Výcvik a nasazení čs. výsadbářů z Anglie na území Protektorátu za druhé světové války*. Praha: Merkur, 1993.
- ŠOLC, Jiří. *Bylo málo mužů: Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Praha: Merkur, 1990.
- ŠOLC, Jiří. *Po boku prezidenta: František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*. Praha: Naše vojsko, 2007.
- ŠOLC, Jiří. *Podpalte Československo: Kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939–1945)*. Praha: Naše vojsko, 2005.
- ŠOLC, Jiří. *Přijďme za svítání: Diverze v neregulérní válce československého odboje v letech 1939–1945*. Praha: Naše vojsko, 2005.
- ŠUSTEK, Vojtěch. *Atentát na Heydricha a následný teror proti Čechům*. Praha: Scriptorium, 2025.
- VAJSKEBR, Jan a ZUMR, Jan. *Gestapo: Velitelský sbor tajné státní policie v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2024.
- VARSÍK, J. Milan. *Kto ste, Jozef Gabčík*. Bratislava: Mladé letá, 1972.
- VYHLÍDAL, Milan. *Vojenští zpravodajci proti nacistické okupaci: Odbojová skupina Tři konšelé*. Praha: Academia, 2022.
- WEST, Nigel. *Secret War: The Story of SOE, Britain's Wartime Sabotage Organisation*. London: Hodder & Stoughton, 1992.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica et al. *Spojenecké misie*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 1990.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- BROWN, Martin D. Setting Europe Ablaze? The Special Operations Executive's (SOE) Attempts to Foster Resistance in Central Europe. In PÉTER, László, ed. *Resistance, Rebellion and Revolution in Hungary and Central Europe*. London: UCL SSEES, 2008, s. 145-158.
- BURSA, Stanislav. Jozef Gabčík a atentát na Heydricha („osobne“ a bez príkras). In *Vojnová kronika*, 2018, č. 2, s. 31-40.
- BYSTRICKÝ, Jozef. Pomoc západných Spojencov Slovenskému národnému povstaniu. In *Miles Semper Honestus: zborník štúdií vydaný pri príležitosti životného jubilea Vojtecha Dangla*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2007, s. 219-231.
- HUDEK, Adam. Der Slowakische Nationalaufstand – Geschichte und Wahrnehmung. In „Es lebe unsere gerechte Sache!“ *Der Slowakische Nationalaufstand, 29. August bis 27. Oktober 1944*. Berlin: Gedenkstätte Deutscher Widerstand; Bratislava: Historický ústav SAV, 2016, s. 120-170.
- JELÍNEK, Zdeněk. Operace Glucinium I. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 6, s. 52-81.

- JELÍNEK, Zdeněk. Operace Glucinium II. In *Historie a vojenství*, 1991, roč. 40, č. 1, s. 77-105.
- KOKOŠKA, Stanislav. Moravcova zpravodajská služba bez legend? In *Historie a vojenství*, 1994, roč. 43, č. 6, s. 171-178.
- KREISINGER, Pavel. Britský zpravodajský důstojník Harold Gibson a československá vojenská zpravodajská služba. In BINAR, Aleš et al. *Ozbrojené síly a československý stát*. Brno: Univerzita obrany, 2020, s. 137-150.
- KREISINGER, Pavel. Major Alois Frank: Czechoslovak Intelligence Officer and His Associates in Neutral Netherlands (1939–1940). In *Vojenská história*, 2025, roč. 29, č. 3, s. 51-92.
- KREISINGER, Pavel. Personální obsazení tzv. protiparšutistického podreferátu IV 2b pražské řídicí úřadovny gestapa v letech 1943–1945. Pokus o rekonstrukci na základě výpovědí hlavního dešifřanta podreferátu IV 2b Karla Schnabla a dalších pramenů. In *Historica Olomucensia*, 2013, sv. 45, s. 169-203.
- KYNCL, Vojtěch. Zapomenut je ten, jehož jméno je zapomenuto. Židovská oběť z Lidic Štěpánka Mikešová. In *Časopis Matice moravské*, 2021, roč. 140, č. 1, s. 123-192.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Z listov Chavivy Reickovej. In MIČEV, Stanislav et al. *Život a osobnosť Chavivy Reickovej*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2015, s. 46 - 85.
- PLACHÝ, Jiří. Celník Karel Čurda. In *Historie a vojenství*, 2021, roč. 70, č. 2, s. 138-139.
- PLACHÝ, Jiří. Stíhání Jozefa Gabčíka bezpečnostními složkami a justicí „slovenského státu“. In *Historie a vojenství*, 2022, roč. 71, č. 2, s. 148-150.
- PLACHÝ, Jiří. Z Vidně pro Londýn: výsadková operace GUMMIT a odbojová skupina Curieu v rakouském a československém odboji. In *Historie a vojenství*, 2014, roč. 63, č. 1, s. 35-48.
- POSCH, Martin. „A věrní ne-zůstali...“ Operační činnost parašutistů a konfidentů gestapa Viliama Gerika a Karla Čurdu. In *Slovensko a Európa medzi demokraciou a totalitou: kapitoly z dejín 20. storočia k jubileu Bohumily Ferenčuhovej*. Bratislava: Veda, 2017, s. 165-173.
- POSCH, Martin. András Durovecz – „zabudnutý“ člen výsadku Windproof. In *Ozbrojené síly a československý stát IV. Druhý československý odboj: Vojáci, aktéři, účastníci a jejich protivníci 1939 až 1945*. Brno: Univerzita obrany, 2024, s. 103-113.
- POSCH, Martin. Neobyčejný příběh Imricha Erösa – zo slovenskej armády do odboja. In *Tisovi poza chrbát: príbehy odporu voči ľudáckemu režimu*. Bratislava: HADART Publishing, 2020, s. 249-262.
- POSCH, Martin. Stopy trnavského odboja v aktivitách výsadku Manganese. In *Trnava a SNP: protifašistický odboj v Trnavskom kraji*. Banská Bystrica: Múzeum SNP; Trnava: Západoslovenské múzeum; Trnavský samosprávny kraj, 2019, s. 61-70.
- STANISLAV, Ján. SNP 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch 2. svetovej vojny. In SYRNÝ, Marek, ed. *Varšavské povstanie a Slovenské národné povstanie – paralely a rozdiely*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2009, s. 19-43.
- ŠOLC, Jiří. Čs. parašutisté ze Západu v literatuře. In *Historie a vojenství*, 1990, roč. 39, č. 5, s. 146-167.
- ŠUSTEK, Vojtěch. Lidice – historický symbol a skutečnost. Ke kritice a interpretaci pramenů z doby okupace. In *Pražský sborník historický*, 2017, zv. 45, s. 373-405.
- UHRÍK, Igor. Niektoré obmedzenia, ktoré ovplyvnili Varšavské a slovenské povstanie. In SYRNÝ, Marek, ed. *Varšavské povstanie a Slovenské národné povstanie – paralely a rozdiely*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2009, s. 153-175.
- VYHLÍDAL, Milan. Výzvedné středisko I Praha a jeho nástupci (1936–1939). Příspěvek k fungování československé vojenské zpravodajské služby před druhou světovou válkou. In *Vojenská história*, 2025, roč. 29, č. 2, s. 7-28.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. Československý výsadok Courier 5. In *Soudobé dějiny*, 2001, roč. 8, č. 4, s. 718-731.

- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. Rotmajster Jozef Gabčík (Krátky život veliteľa operácie Anthropoid v dejinných súvislostiach vojnového Slovenska). In ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica, ed. *Za Reinharda Heydricha – Po Reinhardu Heydrichovi*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2022, s. 213-233.
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. Správa pplk. H. M. Threlfalla z rozhovoru s generálom Golianom 7. 10. 1944. In *Historie a vojenství*, 1996, roč. 45, č. 3, s. 125-138.
- ŽÁČEK, Pavel. Akce „Profesor“: Ladislav Vaněk a Státní bezpečnost: pokus o rekonstrukci. In *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č. 2, s. 60-69.
- ŽÁČEK, Pavel. Charles Katek, oddaný přítel naší věci: Nástin americko-československé zpravodajské spolupráce v letech 1943–1945. In *Historie a vojenství*, 2023, roč. 72, č. 3, s. 62-81.